

Šta je statistika?

Uvod u statističko *mišljenje* za društvene nauke

B. Baškot

Ekonomski fakultet / Fakultet političkih nauka

February 18, 2026

- 1 Zašto statistika?
- 2 Ključni pojmovi
- 3 Statistička zabluda: korelacija nije uzročnost
- 4 Deskriptivna statistika
- 5 Opservacione studije i eksperimenti
- 6 Popis stanovništva
- 7 Sažetak i diskusija

Statistika je svuda oko nas

Iz naših novina i vijesti

- Stopa nezaposlenosti u BiH (2022): **31,1 %**
- Anketna stopa nezaposlenosti od **11,2%** u trećem kvartalu 2025. godine predstavlja jednu od najnižih zabilježenih vrijednosti do sada.
- Zagađenje PM2.5 u Sarajevu zimi: **250 %** iznad granica SZO
- 78 % građana Srbije podržava EU integracije
- Svaka osma osoba u J. Africi je HIV pozitivna
- <https://www.klix.ba/vijesti/bih/cudna-statistika-iz-rs-a-objavljeno-kojim-danima-u-sedmici-ima-najvise-saobracajnih-nesreca/260205063>

Ključna razlika od algebre

Možete čitati novine *godinama* a da ne vidite algebarski izraz. Kod statistike —

A šta je u novinama nego politika?

- Predizborna istraživanja i projekcije
- Analiza izborne participacije
- Mjerenje javnog mnjenja
- Procjena učinka javnih politika
- Demografske promjene i njihove posljedice

Tipična pitanja

- Ko će pobijediti na izborima?
- Ko izlazi, a ko ostaje kod kuće?
- Da li građani podržavaju ovu mjeru?
- Ko profitira, a ko gubi?

Ključna poruka

Bez statistike nema ozbiljne političke analize — samo mišljenja.

Šta je statistika? — definicija i ciljevi

Definicija

Statistika je nauka o podacima: razvoj i primjena metoda za **prikupljanje, analizu i tumačenje** podataka radi donošenja informiranih zaključaka.

Deskriptivna statistika

Opisuje i sažima podatke koji su prikupljeni.

Primjer: Prosječna ocjena na odsjeku je **7,2**.

Alati: prosjeci, medijani, grafikoni, tabele.

Inferencijalna statistika

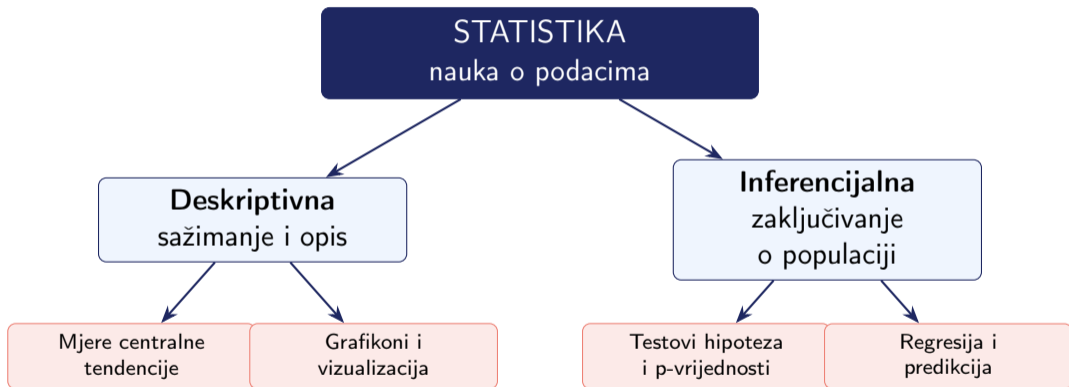
Na osnovu uzorka donosi zaključke o cijeloj populaciji.

Primjer: Iz ankete s 1 000 ispitanika zaključujemo o stavovima cijele države.

Alati: testovi, intervali povjerenja, regresija.

Napomena: Postoji i Bayesijanski pristup statistici koji ćemo pomenuti u kasnijim predavanjima.

Dvije grane statistike — vizuelni prikaz

Populacija, uzorak i varijabla: Osnove

Populacija

Cijela grupa jedinica o kojoj želimo donijeti zaključke.

- Npr. Svi građani BiH, sve firme u EU, svi sudski predmeti.

Uzorak

Dio populacije koji stvarno mjerimo/posmatramo. **Veličina** (n) mora biti dovoljna za reprezentativnost.

Varijabla

Karakteristika koja varira od jedinice do jedinice. Ako je ista za sve, onda je **konstanta**.

Analogija

Ne morate pojesti cijeli lonac supe da biste znali da joj treba više soli – dovoljna je jedna kašika (uzorak).

- **Populacija:** Sva registrovana preduzeća u državi.
- **Uzorak:** 500 nasumično odabranih malih i srednjih preduzeća (MSP).

Primjeri ključnih varijabli

Kvantitativne: Stopa inflacije (%), BDP po glavi stanovnika, mjesečni prihodi, broj zaposlenih.

Kvalitativne: Kreditni rejting (AAA, BB...), tip vlasništva (privatno/državno), sektor djelatnosti.

Istraživačko pitanje

Kako *visina poreza* (varijabla A) utiče na *strane investicije* (varijabla B)?

Varijable u Političkim naukama

- **Populacija:** Sve suverene države članice UN-a (193 države).
- **Uzorak:** Države Zapadnog Balkana u procesu EU integracija.

Primjeri ključnih varijabli

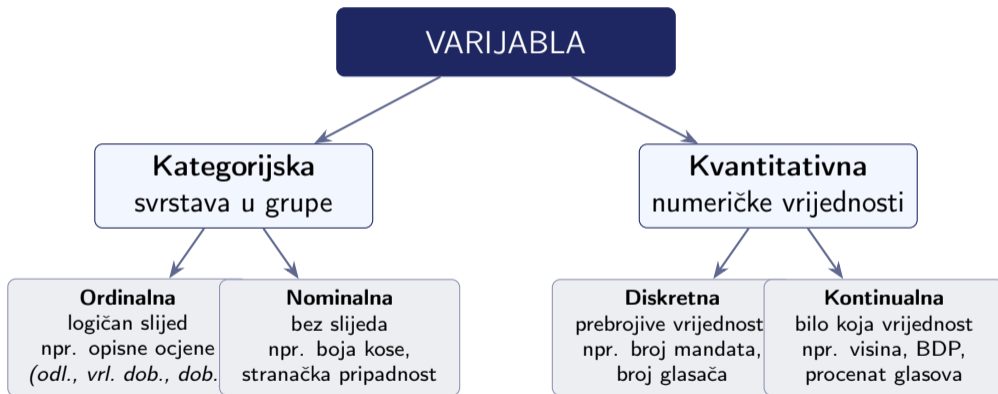
Nominalne: Tip političkog režima (demokratija, autokratija), izborni sistem (proporcionalni, većinski).

Ordinalne: Stepen slobode medija (nizak, srednji, visok), nivo obrazovanja glasača.

Numeričke: Izlaznost na izbore (%), broj registrovanih političkih partija, *Freedom House* indeks (0–100).

Primjer analize

Da li *ekonomski rast* (varijabla A) utiče na *povjerenje građana u institucije* (varijabla B)?

Nivoi mjerenja — Stevensova skala

Zašto je ovo važno?

Nivo mjerenja određuje koje statističke metode smijemo primijeniti.

Nivo	Svojstvo	Primjer
Nominalni	Samo kategorije, bez reda	Stranačka pripadnost, spol
Ordinalni	Kategorije s redoslijedom	Stepen zadovoljstva (1–5), ocjena
Intervalni	Jednaki razmaci, bez nule	IQ, temperatura (°C)

Kada brojevi varaju

Sladoled i utapanja

U ljetnim mjesecima rastu *i* prodaja sladoleda *i* broj utapanja.

Zaključak? Sladoled uzrokuje utapanja.

Greška: Oboje uzrokuje *toplo vrijeme* — tzv. **lažna korelacija** (spurious correlation).

Reklama za sladoled

Nova reklama uvedena u maju rezultirala je porastom prodaje od 30 % u naredna tri mjeseca.

Greška: Prodaja sladoleda uvijek raste ljeti bez obzira na reklamu (*sezonski efekt*).

Crkve i kriminal

Gradovi s više crkava imaju više kriminala.

Greška: Treća varijabla — *veličina grada* — uzrokuje oboje.

Međurasni brakovi

75 % više međurasnih brakova nego prije 25 godina.

Greška: Ne znamo ukupni trend broja

Korelacija $\neq$ Uzročnost

Moguća objašnjenja korelacije

- 1 A uzrokuje B
- 2 B uzrokuje A (obrnuta uzročnost)
- 3 Treća varijabla C uzrokuje i A i B
- 4 Slučajnost

Kako ustanoviti uzročnost?

- **Eksperiment** s nasumičnim rasporedom
- Prirodni eksperimenti
- Longitudinalne studije
- Statističke metode kontrole

Šta mjerimo?

- **Centralna tendencija:** gdje se podaci grupiraju?
  - Prosjek (srednja vrijednost)
  - Medijan (srednja vrijednost po redu)
  - Modus (najčešća vrijednost)
- **Raspršenost:** koliko variraju?
  - Raspon, varijansa, standardna devijacija
- **Oblik:** simetričan, iskošen?

Olimpijski maraton

Primjer deskriptivne analize vremenskih serija:

- Prve 13 utrke (do 1952):
prosj. **2 h 44 min 22 s**
- Druge 13 utrke (od 1956):
prosj. **2 h 13 min 18 s**
- Razlika: **31 minut**

Je li ovo dokaz poboljšanja? Ili efekt treninga, prehrane, tehnologije — ili sve zajedno?

Šta istraživač radi?

Istraživač *posmatra* pojave onakve kakve jesu, bez intervencije.

Prednosti

- Etički prihvatljiva
- Jeftinija i brža
- Moguća na velikim populacijama

Ograničenja

Ne može pouzdano dokazati uzročnost zbog **confounding varijabli**.

Primjer opservacione studije

Magnetska polja i leukemija

Istraživanje veze između izloženosti magnetskim poljima i dječije leukemije.

Dizajn studije

- 638 djece s leukemijom
- 620 djece bez leukemije
- Trajanje: 5 godina
- Trošak: 5 miliona USD

Rezultat

Nema dokaza o uzročnoj vezi.

Šta istraživač radi?

Istraživač *manipulira* nezavisnom varijablom i koristi **nasumični raspored**.

Prednosti

- Omogućava zaključke o uzročnosti
- Kontrolise confounding varijable

Ograničenja

Etičke granice, visoki troškovi i ograničen društveni kontekst.

U društvenim naukama

Eksperimenti su rijetki — zato se oslanjamo na opservacione podatke i statističku kontrolu.

Ključne definicije

Populacija: cijela grupa o kojoj želimo zaključke

Uzorak: dio koji zapravo posmatramo

Anketa: sistematsko prikupljanje odgovora na pitanja od uzorka ispitanika

Ključno pitanje

Uvijek provjerite: **koju populaciju uzorak predstavlja?**

Ko je uključen? Ko je isključen?

Primjeri veličina uzoraka

Anketa	Populacija / Uzorak
Gallup	Svi odrasli / 1.000–1.500
Nielsen	800.000 domaćinstava / 15.000
AZ (SAD)	1,2 miliona domaćinstava / 6.000
GSA	Svi odrasli / 3.000

Zašto je ovo važno?

Pouzdana zaključci su mogući i s relativno malim uzorcima — ako je uzorak **dobro dizajniran i reprezentativan**.

Primjeri uzoraka: BiH i EU

Regionalna praksa

Istraživanje

Populacija / Uzorak

Agencije u BiH

Svi punoljetni građani BiH / 1.000–1.200 ili ne?

Eurobarometer

Svi građani EU / ~1.000 po državi

Anketa izbora u RS/FBiH

Biračko tijelo / 800–1.200 ili ne?

Ključna poruka

Evropska unija s 450 miliona stanovnika *ne anketira milione ljudi* — već male, ali reprezentativne uzorke po državama.

Šta je greška uzorka?

Prirodna razlika između rezultata iz uzorka i stvarnog stanja u populaciji.

Zašto nastaje?

- Ne pitamo sve ljude
- Slučajno izaberemo „malo drugačije“ ispitanike
- Uzorak je samo jedan od mnogih mogućih

Važno

Greška uzorka nije greška istraživača — ona je **neizbježna**.

Greška uzorkovanja

Šta je greška uzorkovanja?

Prirodna razlika između rezultata iz uzorka i stvarnog stanja u populaciji.

Zašto nastaje?

- Uzorak je samo *jedna moguća realizacija*
- Varijacija je neizbježna, čak i uz savršenu metodologiju

Kako se smanjuje?

Povećanjem veličine uzorka (n) i dobrim slučajnim uzorkovanjem.

Važno zapamtiti

Greška uzorkovanja **nije greška istraživača.**

Pristranost u istraživanjima – definicija i ključna zamka

Šta je pristranost?

Sistemska greška u prikupljanju ili mjerenju podataka koja **iskrivljuje rezultate** u određenom smjeru.

Najvažnija razlika koju morate zapamtiti

Pristranost *ne nestaje* povećanjem uzorka!

Ona samo postaje **preciznije pogrešna**.

Zlatno pravilo istraživanja

Veliki uzorak + loša metodologija =
precizno pogrešan rezultat

Najčešći oblici pristranosti u praksi

- **Pristranost odgovora** (response bias)
Ispitanici svjesno ili nesvjesno daju socijalno poželjne odgovore.
Primjeri: glasanje, prihodi, konzumacija alkohola.
- **Pristranost nedostupnosti** (selection bias)
Sistematsko isključivanje određenih grupa iz uzorka.
Primjeri: online ankete (stariji), fiksni telefoni (mlađi).
- **Pristranost formulacije pitanja** (wording bias)
Promjena riječi dramatično mijenja percepciju i rezultate.
Primjer: „pomoć siromašnima” vs. „socijalna pomoć”.

Zaključak: Veći uzorak ne ispravlja pristranost; to čini samo dobra metodologija.

Popis (cenzus): Koncept i evaluacija

Što je popis?

Pokušaj da se obuhvati *cijela* populacija — za razliku od uzorkovanja.

Prednosti

- Nema uzorkovačke greške
- Detaljni podaci o malim grupama
- Pravna i politička legitimnost

Nedostaci

- Izuzetno skup i dugotrajan
- Podaci zastarijevaju do objave
- Praktični izazovi obuhvata

Različiti pristupi evidenciji

- **Danska (Administrativni registar)**
Nacionalni registar povezan s osobnim iskaznicama; promjene se bilježe automatski.
- **Francuska (Rotacijski popis)**
Kontinuirano uzorkovanje koje obuhvati sve regije u ciklusu od 5 godina.
- **Kanada (Povratak tradiciji)**
Nakon pokušaja ukidanja, ponovno uveli puni popis 2016. zbog preciznosti.
- **SAD (Kombinirani model)**
Puni popis svakih 10 godina + ACS (*American Community Survey*) u međuvremenu.

Politički izazovi

- Odgađan gotovo 20 godina od posljednjeg popisa (1991)
- Neslaganja o metodologiji etničke klasifikacije
- Sporovi oko priznavanja dijaspore i raseljenih lica
- Različita tumačenja rezultata od entitetskih vlasti
- Međunarodna zajednica vršila pritisak za provođenje

Šira pouka

Statistički podaci **nikada nisu politički neutralni.**

Ko prikuplja podatke? Kako se kategorišu? Ko ih tumači?

Ove odluke imaju direktan politički, ekonomski i socijalni učinak.

Sažetak: šta smo naučili

Koncepti

- Statistika = nauka o podacima
- Deskriptivna vs. inferencijalna
- Populacija, uzorak (n), varijabla
- Kvantitativne vs. kategorijske varijable
- Nivoi mjerenja (nominalni–omjerni)

Kritičko mišljenje

- Korelacija $\neq$ uzročnost
- Treće varijable (confounders)
- Greška uzorkovanja vs. pristranost
- Opservacija vs. eksperiment
- Statistika i politička moć

Sljedeće predavanje

Deskriptivna statistika u praksi: mjere centralne tendencije (prosjek, medijan, modus), mjere raspršenosti (varijansa, standardna devijacija), te grafički prikazi podataka.

Zadatak za diskusiju — Pew Research (2017)

Anketa o legalizaciji marihuane

Telefonski intervjui s **1.504** nasumično odabranih odraslih Amerikanaca (25.–30. oktobar 2017.)

“Da li mislite da bi upotreba marihuane trebala biti legalizovana ili ne?”

1. Populacija?

Ko je zamišljeni skup o kome se donosi zaključak?

2. Uzorak?

Ko je zapravo ispitan? Koji je n ?

3. Pristranost?

Ko je isključen ovim načinom ankete? Kakav efekt to ima?

Razmislite i o formulaciji pitanja — mijenja li se odgovor ako pitanje glasi drugačije?

Hvala na pažnji!

Pitanja i diskusija

“Statistics is the grammar of science.”

— *Karl Pearson*

“You can observe a lot by watching.”

— *Yogi Berra*